

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 12 (Eylül/ September 2023), s. 162-170.
Geliş Tarihi-Received: 25.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 17.09.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1350061

Anonim Bir Risâledeki Ayet ve Hadislerin Değerlendirilmesi

Evaluation of Verses and Hadiths in an Anonymous Treatise

Işıl Pınar ÖZLÜK*

Öz

Klasik Türk Edebiyatı, asırlar boyunca varlığını sürdürmüş köklü bir yapıdır. Söz konusu dönemde verilmiş edebi ürünlere bakıldığında, konuların ağırlıklı olarak Kur'an-ı Kerim, hadis ilmi, peygamberlerin hayatı, evliya menkıbeleri ve tasavvuftan alındığı görülmektedir. Kütüphanelerde halen araştırmacıların ele almadığı, üzerinde çalışma yapılmamış yüzlerce eser mevcuttur. Kataloglarda çoğu zaman yazar adı ve başlığı verilerek kayıt altına alınmış eserlerin yanı sıra, sadece isim bilgisi bulunan eserlerin sayısı da az değildir. Bu çalışmaya konu olan eser de kayıtlarda *Kitâb-ı Ahvâl-i Kıyâme* adıyla geçen ve müellif bilgisi bulunmayan bir yazmadır. Çalışmamızda Milli Kütüphane El Yazması ve Nadir Eserler Koleksiyonundaki 06 Mil Yz A 8835 numaralı yazmanın 76b-99b varaklarında bulunan, dinî muhtevalı mensur-manzum kaleme alınmış bir risâledeki ayet ve hadisler ele alınacaktır. Hacı Mustafaoğlu Yahya'ya ait olduğu düşünülen bu risâlede Arapça verilen ayet ve hadislerin Türkçe karşılıkları verilmiş, ayet ve hadisler örneklerle açıklanmıştır. Bu çalışmayla birlikte XV. yüzyılın henüz keşfedilmemiş metinlerinden bir tanesi açığa çıkarılarak eserdeki ayet ve hadis varlığı değerlendirilmiştir.

Ahahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Ayet, Hadis, Risâle, Hacı Mustafaoğlu Yahya.

Abstract

Classical Turkish Literature is a deep-rooted structure that has existed for centuries. When we look at the literary products of the period in question, it is seen that the subjects are mainly taken from the Kur'an-ı Kerim, the science of hadith, the life of prophets, the stories of saints and Sufism. There are still hundreds of works in libraries that have not been examined by researchers. In addition to the works recorded in the catalogs by giving the name and title of the author, there are also a number of works with only the title information. The work that is the subject of this study is a manuscript recorded as *Kitâb-ı Ahvâl-i Kıyâme* and without author information. In this study, the verses and hadiths in a prose and verse treatise with religious content between 76b-99b of the manuscript numbered 06 Mil Yz A 8835 in the National Library Manuscript and Rare Works Collection will be discussed. In this treatise, which is thought to belong to Hacı Mustafaoğlu Yahya, the Turkish equivalents of the verses and hadiths given in Arabic are given and the verses and hadiths are explained with examples. With this study, one of the undiscovered texts of the XVth century has been uncovered and the existence of verses and hadiths in the work has been evaluated.

Keywords: Classical Turkish Literature, Verse, Hadith, Risâle, Hacı Mustafaoğlu Yahya.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırıkkale/Türkiye, e-posta: ipozluk@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7998-4740.

Giriş

İslam medeniyeti dairesi içerisinde verilmeye başlanan Türk Edebiyatı ürünlerinin daha çok dinî ve ahlaki konularda olduğu dikkat çekmektedir. Halka daha çok mensubu olduğu dinin emir ve yasaklarını öğretmek, onları bu konularda bilgilendirmek ve yaşamlarını ona göre tanzim etmelerini sağlamak için didaktik mahiyette kaleme alınan bu eserler; Türkçenin zamanla hem insana aktarılan bilgilerle ona faydalı olma hem de edebî eserler yazılabilecek üst dil olma vasfını kazandığında bambaşka bir hale evrilmiştir. Klasik Türk Edebiyatında İslam dininin önemli bir yeri vardır. Bu öneme binaen edebi metinlerde lafzen ve mealen Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetler ile hadis-i şeriflere yer verilmiş, fıkıh, siyer, akaid, tefsir gibi dinî ilimler işlenmiş, hatta peygamberlerin hayatı, evliya menkıbeleri, tasavvuf gibi birçok konu da yer almıştır. Bunlar, aynı zamanda klasik edebiyatın en önemli ve en fazla yer verilip işlenen konuları olarak da dikkat çekmektedir. Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî, Nef'î, Nedîm gibi klasik edebiyatımızın zirvesi kabul edilen şairlerde dahi sanat gayesi, orijinallik endişesi, mükemmele yaklaşma arzusunun yanında her zaman alt metinde dini konuların mevcut olduğu bir gerçektir. Şiirlerin konusunu oluşturan, istiarelerle, mecazlarla, telmihlerle doğrudan olmasa da dolaylı söylemlerle edebî metinlere dâhil edilen dinî mevzuların yanında; temel kaynaklardan Kur'an-ı Kerim ve hadislerden bire bir yapılan alıntılar da edebî eserlerde kullanılmıştır. Divanlarda, mesnevilerde, kasidelerde, mensur eserlerde kısacası Klasik Türk Edebiyatı sahasında verilmiş eserlerin büyük kısmında doğrudan veya dolaylı olarak Kur'an-ı Kerim ve hadislerden faydalandığı görülmektedir. Çalışmamızda Milli Kütüphane El Yazması ve Nadir Eserler Koleksiyonunda bulunan "06 Mil Yz A 8835" numaralı yazmanın 76b-99b varaklarında bulunan dinî muhtevalı mensur-manzum kaleme alınmış bir risâledeki ayet ve hadisler ele alınacaktır.

Tablo 1: 06 Mil Yz A 8835 Numaralı Yazmanın Özellikleri

Boyut (Dış-İç)	210x147-155x85
Yaprak	102
Satır	13
Yazı Türü	Harekeli Nesir
Kâğıt Türü	Abadî

Çalışmamıza konu olan "06 Mil Yz A 8835" numaralı yazmanın, katalog kayıtlarında adı *Kitâb-ı Ahvâl-i Kıyâme* olarak görülmektedir. Ancak yazmanın içinde üç farklı eser bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1b-76a varakları arasında bulunan ve *Hazâ Kitâbu Ahvâli Kıyâmet* başlığını taşıyan mensur bir kıyâmet-nâme örneğidir. *Ahvâl-i Kıyâmet*'in metni, *Temmeti'l-kitâb bi-'avni'llâh* kalıp ifadesiyle 76a'da tamamlanmıştır. Yazmadaki ikinci eser; 76b-99b numaralı varaklar arasında yer alan dinî muhtevalı manzum-mensur karışık bir eserdir. Eserin başlığı yoktur. İkinci eser 99a'da *Temmeti'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-meliki'l-Vehhâb* ifadesiyle sona ermektedir. Yazmanın üçüncü ve son eseri ise 99b-103a varaklarındaki mensur olarak oluşturulan dinî muhtevalı *Hazâ Kitâbu Mesâ'ili Şettâ ve Bihi Nesta'in*'dir.

Bu çalışmaya konu olan eser, hacim itibarıyla bir "risâle" görünümündedir. Bilindiği gibi "risâl"den türeyen ve mesaj iletme, elçilik yapma anlamına gelen "risâle" kelimesi, zamanla edebiyatta küçük kitap, dergi, broşür anlamını kazanmıştır (Karataş, 2001, s. 347). Elde bulunan risâlede; eserin adı, istinsah tarihi ve yazarın adıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak üzerinde çalıştığımız ikinci metnin 81b-83b varaklarında kayıtlı bulunan bir kasidenin 19. ve 25. beyitleri, yazarın kim olduğuna dair bir ipucu sunmaktadır;

Bu Hâcî Muştafa oğlu ilâhî

İçini vü taşını hikmet eyle 82b-b.19

Eger kurtulmak isterseñ i Yahyâ
Bu halka karışma vahdet eyle 83a-b.25

Klasik biyografi kaynaklarında Hacı Mustafaoğlu adına rastlanılmamaktadır. Ancak M. Fatih Köksal ve Zuhâl Kültürâl'in çalışmalarında bu isimden söz edilmektedir. Köksal'ın *Mevlîd-nâme* isimli eserinde (2011) Hacı Mustafaoğlu'ndan bahsedilmektedir. Ayrıca Köksal'ın TEİS'e yazdığı *Za'îf, Yahyâ, Hacı Mustafaoğlu* (Köksal, 2020) maddesinde ise şairin *Siyer-i Nebî* olarak adlandırılan eserinden verdiği beyit örnekleriyle, çalıştığımız yazma eserdeki 82b-83a varaklarındaki kasidenin 19. ve 25. beyitlerinin aynı olduğu görülmektedir:

06 Mil Yz A 8835 TEİS'den alınan HM yz1:vr.36
19- Bu Hâcî Muştafa oğlı İlâhî Bu Hâcî Mustafâ oğlın İlâhî
İçini vü taşını hikmet eyle 82b İçini vü taşını hikmet eyle HM yz1:vr.36b

25- Eger kurtulmak isterseñ i Yahyâ Eger kurtulmak istersen i Yahyâ
Bu halka karışma vahdet eyle 83a Bu halka **hîç** karışma vahdet eyle HM yz1:vr.36b

"Bu halka **hîç** karışma vahdet eyle" mısraındaki tek fark, **hîç** kelimesinin çalıştığımız nüshadaki eserde bulunmamasıdır. Zaten bu kelime olmadan vezin kusurludur. Bu durum çalıştığımız nüsha oluşturulurken bu kelimenin müstensih tarafından unutulduğunu göstermektedir. Zuhâl Kültürâl'in *Hacı Mustafaoğlu, Mecma'ü'l-envâr Tenkitli Metin-İnceleme* (Kültürâl, 2009) adını taşıyan çalışması da şairin bir başka eseridir. *Mecma'ü'l-envâr*'da şairin hayatı ve kimliğiyle ilgili kıymetli bilgiler mevcuttur. *Mecma'ü'l-envâr*'ın Bursa'da 896/1490'da aruzun fâilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazıldığını eserdeki şu beyitlerde tespit etmekteyiz;

- 1744 Hem sekiz yüz toksan altıda kitâb
Oldı hatm "vallâhü a'lem bi's-sevâb"
1743 Kim Muharrem ayı oldu bist ü penc
Didüm işbu mevludı sen görme renc
1744 Hem Burusa'da nisâr idüp canı
İki haftada tamâm itdüm bunu
1740 Çün bunu âhir idüp buldum murâd
Togmayınca oglana verilmez ad
1741 Hoş dimâgumda leziz buldum dadın
"Mecma'ül-envâr" diyü virdüm adın
1745 Fâilâtün fâilâtün Fâilün
Âhir oldı hayr-ıla yek-şenbe gün (Kültürâl, 2009, s. 12)

Müellifin adını ise şu beyitten öğrenmekteyiz;

1448 Hem bu Hâcî Mustafa'nun oğlını
Lutfun-ıla yarlıgagıl iy ganî

Aynı eserde şairin Emir Sultan'la olan bağlantısını gösteren bir beyit mevcuttur;

Dinle medhin nicedür Sultân Emîr
Hem o-durur cânlara cânân Emir (Kültüral, 2009, s. 14)

Köksal, Hacı Mustafaoğlu'nun 1490'da yazdığı *Mecma'ü'l-envâr* adlı eserinde müridi olduğu Emir Sultan'ın vefatından duyduğu üzüntüyü ifade etmesinden ve Bursa'da yaşamasından hareketle müridi olduğu kişinin Yıldırım Bâyezid'in damadı Emir Sultan olabileceğini belirtmektedir (bk. 2020). Elimizdeki yazmanın müellifi Hacı Mustafa oğlu Yahya'nın sanatkârane bir üslûba sahip olduğunu söylemek mümkün olmamakla birlikte incelenen eseri ve bu eserin muhtevası onun dinî bir eğitimden geçtiğini göstermektedir. 06 Mil Yz A 8835 numaralı yazmanın içindeki üç metinde de ayet ve hadis alıntısıyla birlikte dinî şahsiyetlerin rivayetlerine de yer verilmiştir.

Yazma eserde Arapça ibarelerin üzerlerine kırmızı çizgi çizilerek belirtildiği tespit edilmiştir. Ayetlere, hadislere, Arapça kalıp ifadelerle, özel isimlere, kırmızı mürekkeple dikkat çekilmiştir. Çalışmamızda ele alınan ayetlerde, metne dâhil olmayan ifadeler varsa bu kısımlar üç nokta "...” şeklinde gösterilmiştir. Ayetlerin başında varak ve satır numaraları belirtilmiştir. Varak numaraları [] köşeli ayraç, satır numaraları ise () yay ayraç içinde gösterilmiştir. Varak ve satır numarasından sonra, yazma eserde geçen Arapça ayetin transkripsiyonlu yazılışı tırnak içine alınmadan transkripsiyonlu olarak verilmiş, ardından sure adı, sure numarası ve ayet numarası eklenmiştir. En son ayet ya da hadisin Türkçe anlamı tırnak içerisinde ve italik olarak gösterilmiştir.

Eserde müellifin okuyucuya dinî konularda bilgi vermek gayesiyle sade, anlaşılır bir dil kullandığı görülmektedir. Cümleler genellikle devrik yapıda kurulmuştur. Bahsedilen mevzuları temellendirmek amacıyla ayetlerin ve hadislerin Arapça olarak kullanıldığı, daha sonra metin içerisinde bunların Türkçe olarak açıklanması dikkat çekmektedir. Zaman zaman bahsedilen konuyla alakalı Hz. Muhammed'in ve bazı din âlimlerinin rivayetlerine yer verildiği görülmektedir. Müellif bazen bir ayetin tamamını alırken, bazen sadece bir kısmını almayı tercih etmiştir: [77a] (2) "*Ulâike ketebe fî kulûbihimu'l-îmâne*" Mücâdele 58/22. Arapçası bu kadarıyla alınan ayetin Türkçe mealı, "...İşte onların kalbine Allah, iman yazmış..." şeklindedir. Alıntı yapılan kısım Mücâdele suresi 58/22'nin küçük bir bölümüdür. Ayetin tamamı şu şekildedir: "*Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun Allah'a ve Resulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır.*"

Bu örnekte de görüldüğü üzere müellif vurgulamayı arzu ettiği mevzuya uygun küçük bir alıntı yapmıştır; ayetin baş ve son kısmını eserine dâhil etmemiştir.

Metinde Geçen Ayetler

Ayetlerden yapılan iktibaslardan önce [77a] (2), [78a] (7), [81b] (7) *Hağ Te'âlâ* buyurdu ; [76b] (5) "*Qur'an-ı Kerim'inde haber virüp bu hâtûnlara hitâb geldi*"; [76b] (5) "*şeytân hakkında eyitdi*" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bir yerde ise önce Türkçe anlamı, sonra Arapça hadis verilmiştir. Ayrıca verilen o örnekte de Türkçe anlamdan önce [97b] (7) "*Hağ Te'âlâ Qur'an'da buyurmuşdur ki*" diyerek ayete yer verilmiştir. Arapça ayet alıntılarında sonra [97a](4) "*didi*" kelimesiyle cümle tamamlanmıştır. Diğer örneklerde ise doğrudan Türkçe anlamı verilmiştir. Metinde yer verilen ayetler şunlardır:

[77a](2) "*Ulâike ketebe fî kulûbihimu'l-îmâne*" Mücâdele 58/22, "...İşte onların kalbine Allah, iman yazmış..." 76b "İman nedir" sorusuyla başlayan yazma eserde ele alınan konulara bakıldığında;

îmân nedür, îmânuñ gönli nedür, şîfat-ı îmân nedür, îmân sende midür, îmân kaç vecih üzerinedür, gibi sorulara verilen cevaplarla karşılaşılır. Bu sorular cevaplanırken ayet ve hadislerden yararlanıldığı görülmektedir. Buna göre iman duadır, dua ibadetin ilîğidir, müminlerin gönli Allah'ın arşıdır çünkü Mücâdele Suresinde "...İşte onların kalbine Allah, iman yazmış..." denilmektedir.

[78a](7) "Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenü kû enfusekum ve ehlikum nâren vaķūduhā'n-nāsu ve'l-ħicāretu" Tahrîm 66/6, "Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..." müellif bu ayeti açıklarken ¹Mukâtil bin Süleymân'dan alıntı yapmıştır. "Mukâtil bin Süleymân buyurdu bu âyetüñ ma'nâsında Ĥaķ Te'âlâ buyurdu ki anlar ki îmân getürdünüz nefsiñizi ve ehliñizi tamu odundan şaķnuñ ya'nî dîn bâbın öğrenüñ ve ehliñize öğredüñ tâ ki cehennem odundan ķurtulasız". Kişinin kendini, ailesini cehennem ateşinden korumak için dinin öğrenilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

[80a] (7) "İnnâ enzelnâ" "Elbette biz onu (Kur'an'ı) ... indirdik" Kadr 97/1, innâ enzelnâ ifadesi, burada Hz. Peygamber'in abdest alındıktan sonra üç kere "innâ enzelnâ" okuyan kişiye Allah tarafından bin şehit ve dört peygamber sevabı verileceğini ifade etmesi sebebiyle geçmektedir. Kaynaklarda böyle hadisi bulmak mümkün olmamıştır. Ancak bir ayet alıntısı olduğu muhakkaktır.

[81b] (3) "Ķul innemâ ene beşerun mişlukum yūħa ileyye ennemâ ilahukum ilahun vâlid femen kâne yercū likâe rabbihi fel ya'mel 'amelen şâlihân ve lâ yuşrik bi 'ibâdeti rabbihi eħada" Kehf 18/11 " De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilâh'ınızın, sadece bir ilâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." ayetin yazma eserde kullanılma nedeni Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasında geçtiği rivayet edilen şu konuşmadır: "...Ĥâzret-i Resûl 'Aleyhi's-selâm eyitdi yâ 'Ali bir kişi döşegine giricek işbu âyeti okusa Allâhu Te'âlâ aña nûrdan bir maķâm vire Ka'be şîfatında ve anuñ içün uçmaķda bir köşķ vire ol âyet budur..." Buna göre zikredilen ayeti yatmadan önce okuyan kişi nurdan bir makamla ve cennette bir köşķle müjdelenmiştir.

[97a] (4) "İnne ķeydikunne 'azîm" Yûsuf 12/28 "...Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür." Yazma metinde adı Ebla'im Bâ'ûr olarak harekelenen ² Bel'am b. Bâ'ûr'yla ilgili rivayete değinilmiştir. Bu rivayetin kaynaklarda birkaç varyantı mevcuttur. Bel'am b. Bâ'ûr Allah katında kıymetli bir Müslüman'dı. Şam'ın bir köyünde yaşarken Hz. Musa'yla savaşıyan Moab kralı Bâ'ûr'un Hz. Musa'nın yenilmesi için dua etmesini isterler. Çok ısrar etmelerine rağmen istekleri kabul olmaz. Buradan sonra hikâye farklı şekillerde anlatılmaktadır. Bazısında Bel'am'ın dünyevi zenginliklerle gözünün boyandığı, bazısında eşî tarafından kandırıldığı ifade edilir. Bu metinde ayetin kullanım sebebi, mümin erkekleri kadınlara karşı uyarmaktır. Bu sebeple müellifin hikâyesinin ikinci varyantını esas aldığı açıktır. Ayette tuzağı büyük olarak ifade edilen kişi kadındır. Risâlede de [97a-2] "Ĥaķ Te'âlâ kemâl-i luţfından bizi 'avratlar şerrinden emîn olmasunlar diyü Ķur'an-ı Kerim'inde ĥaber virüp bu ĥâtûnlara ĥiţâb geldi" ifadesiyle ayetin insanları yoldan çıkararak kadınlar sebebiyle geldiği ifade edilmektedir.

[97a] (7) "İnne keyde's-şeytâni kâne za'ife" Nisâ 4/76 "... şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır." Müellif Bel'am b. Bâ'ûr'nın hikâyesi vesilesiyle Müslüman erkekleri kadınların şerri konusunda

¹ [78a] (9) Mukâtil bin Süleymân: Kaynaklarda adı Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö. 150/767) olarak geçen ve tarihte Kur'an-ı Kerim'i baştan sona tefsir eden ilk İslam âlimidir (Türker, 2020, s. 134).

² [96b] (8) Ebla'im Bâ'ûr: Bel'am b. Bâ'ûr, Tevrat'ta ve İslami kaynaklarda iyi bir mümin olan Bâ'ûr'un daha sonra doğru yolu terk ettiği ve Hz. Musa'nın karşısında yer aldığı ifade edilmektedir (Harman, 1992, s. 389)

uyarmaktadır. Metinde ayetin devamındaki ifadelerde kadının şerrinin şeytanın şerrinden büyük olduğu belirtilmektedir. “...‘avratlarıñ şerri kişinüñ göñlin yakup kararup imānsız komağda şeytān şerrinden ulu imiş imdi kişi şeytān şerrinden ne deñlü şakınursa ‘avratlardan bu zerrece şakına imāndan mahrūm kalup cehennemlik olmaya...” Yazar; kişi şeytanın şerrinden nasıl sakınıyorsa kadının şerrinden de öyle sakınmalı, şeytan zamane kadınlarına öykünür, diyerek okuyucularını uyarmaktadır.

[97b](9) “*Er-ricāl kavvāmūn ‘ala’n-nisā*” Nisā 4/34 “...erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur” inanan erkeklere seslenen müellif; düğün, hamam gibi gideceği yere süslenerek giden, gerekli olmadıkça evde yıkanmayıp hamamda yıkanan, Allah’ın gidilmesini yasakladığı yerlere giden kadınların kocaları salih kişi dahi olsalar yerlerinin cehennem olacağını ifade etmektedir. Müellifin ayetin Türkçe anlamını da verdiği görülmektedir. Burada da şu açıklamayı yapmış; “...*Hağ Te‘ālā Qur‘ān’da buyurmuşdur ki nefsiñizi ve oğluñuzu kıızıñızı ‘avratıñızı şakınuñ dimişdür*” ardından ayetin Arapçası verilmiştir.

3Tablo 2: Metinde Geçen Ayetler Tablosu

Mücādele 58/22	“ <i>ulāike ketebe fi kulūbihimu’l-īmāne</i> ”	“...İşte onların kalbine Allah, iman yazmış...”
Tahrīm 66/6	“ <i>yā eyyuhe’l-lezīne āmenū kū enfusekum ve ehlikum nāren vaķūduhā’n-nāsu ve’l-ħicāretu</i> ”	“Ey inananlar! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”
Kadr 97/1	“ <i>innā enzelnā</i> ”	“Elbette biz onu (Kur’an’ı) ... indirdik”
Kehf 18/11	“ <i>ķul innemā ene beşerun mişlukum yūħa ileyye ennemā ilahukum ilahun vālid femen kāne yercū likāe rabbihī fel ya‘mel ‘amelen şālihān ve lā yuşrik bi ‘ibādeti rabbihī eħada</i> ”	“ De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, ilāh’ınızın, sadece bir ilāh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.”
Yūsuf 12/28	“ <i>inne ķeydikunne ‘azīm</i> ”	“...Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür.”
Nisā 4/76	“ <i>inne keyde’ş-şeytāni kāne za‘ife</i> ”	“... şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır.”
Nisā 4/34	“ <i>er-ricāl kavvāmūn ‘ala’n-nisā</i> ”	“...erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur”

Metinde Geçen Hadisler

Eserde Hz. Muhammed’in söylediği ifade edilen sözler de vardır. Ancak biz, çalışmamıza sadece kaynaklarda doğruluğunu tespit edebildiğimiz hadisleri dâhil ettik. Müellifin hadislerden önce; [76] (5), [79a] (10), [79b] (9), “*Resül Ğazreti buyurdu*”, [77b] (1) “*Resül Ğazreti buyurdu ki*”, [78a] (13) “*Ğazret-i Resül buyurdu ki*” gibi ifadeler kullanılmıştır. Sadece bir yerde [78b] (5) “*ħadd-i imān nedür cevāb eyit ki*” ifadesinden sonra imanın haddi nedir sorusuna hadisle cevap verilmiştir. Yazmada hadisin Arapçası verildikten sonra hemen ardından; [76b](6), [77b](2), [78b](2), [79b](10)’da *ya‘nī* ile başlayan Türkçe açıklama cümleleri kurulmuştur. Bir yerde [78b](7) *kaçan bir kişi kendü ‘arz-ı imān eylese bunu okuya ya‘nī* ifadesi kullanılmıştır. Yazma metinde hadis olarak

³ Ayetler metindeki sıralamalarıyla verilmiştir.

gösterilen ifadelerin bir kısmına ⁴ hadis kaynaklarında erişmek mümkün olmamıştır. Metinde Arapçası verilen hadisler Latinize edilmiş, Türkçe anlamları verilerek metinden alınan örneklerle dikkatlere sunulmuştur. Yazma eserde kaynaklarda tespit edebildiğimiz şu hadislere yer verilmiştir:

[76b] (5) “*Eddu‘ā muḥ ‘ibādāt* (Tirmizî, 1975, s. 456) “*Dua ibadetin iliğidir*” manasındadır. Yazma metinde *iman nedir* sorusuna imanın dua olduğu duanın da ibadet olduğu ifade edilmektedir. Müslümanın görevi olan namaz kılmak, oruç tutmak gibi ibadetlerin yanında, Allah’a dua eden kişinin de ibadet ettiğine vurgu yapılmaktadır.

[77b] (1) “*Ṭalebu‘l ‘ilim fariḍatü‘n ‘ala külli müslim⁵ü müslime*” (İbn Mâce, 1994, C.I, s. 81) “*İlim talep etmek kadın, erkek her müslümana farzdır*” İslam dininin ilme verdiği değeri ve teşvik edici tutumunu göstermesi bakımından önemlidir.

[78b] (1) “*Eşeddü‘n-nāsi ‘azāben yevme‘l-kıyāmeti ‘min eclihî ehluhu*” “*Kıyamet gününde yakınlarına, ehline dinini öğretmeyenleri büyük azap beklemektedir.*” İslamiyette her Müslüman’ın diğer Müslümanlardan da sorumlu olduğu bilinmektedir. Yakınlar ve aile üyeleri söz konusu olduğundaysa durum daha da önemli bir hal alır. Dinini yakınlarına, ailesine anlatmayan, öğretmeyen müslümanı Müslüman’ı ahirette büyük azabın beklediği bildirilir.

[78b] (5) “*El imānu en tu‘mine billāhî ve melāiketihî ve kütübihî ve rusūlihî ve‘l yevmi‘l-āḥiri ve bi‘l-kaderi ḥayrihî ve şerrihî mina‘llāhî te‘ālā*” (Nesâî, “İmân”, s. 98) (Buhârî, 1993, s. 27). “*Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaderin ve hayrın ve şerrin her türlüünün Allah’tan geldiğine inanmandır*” manasındadır. İmanın altı şartı vardır. Bir Müslüman’ın bu altı şartın her birine iman etmesi gerekir. Bazı şartlara inanırken bazılarında inanmamak gibi bir durum söz konusu değildir. Hayır da şer de Allah’tan gelmektedir. Hayır nasıl severek kabulleniliyorsa şerrin de Allah’tan geldiği biliniyor öyle kabullenilmelidir. Nitekim hayır ve şer Allah’ın takdiriyledir. Ondan gelecek her şeye rıza gösterilmelidir.

[79a] (11) “*Büniye‘l-islāmu ‘alā ḥamsin şehādeti en lā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abduhu ve Resūluhu ve ikāmeti’s- salāti ve itā’ i’z-zekāti ve şavmi şeh-r-i Ramazān ve ḥacci‘l-beyti min rabbiküm men istetā‘a ileyhi sebilen*” (Buhârî, 1993, s. 12) (Müslim, 1991, s. 45) (Tirmizî, 1975, s. 5) “*İslâmiyet beş temel üzerine bina kılınmıştır. Şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan ayının orucunu tutmak ve Rabbinin beytini yol bakımından gücü yeten herkesin ziyaret etmesi*” İslam’ın beş şartı vardır. Bunlardan ilki ‘şehadet getirmek’tir. Yani Allah’tan başka Tanrı olmadığına ve Hz. Muhammed’in onun elçisi olduğuna inanmaktır. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, gücü yetiyorsa hacca gitmek de diğer şartlardır.

[79b] (10) “*El-muntaziru‘ş-şalāti ke-ennehu fi‘ş-şalāti*” “*Kim namaz girmeden beklerse, namazda sayılır*” (Ahmed b. Hanbel, 1995, b. 39/196) (İmâm Mâlik, 1985, s. 109). Yani kim henüz namaz başlamadan abdestini alıp ellerini açar ve beklerse namazdaymış gibi sevap alır. Namaz bir Müslüman için Rabb’iyle kavuşma anıdır. Namaz vaktinden önce abdestini alıp ellerini açıp namazı bekleyen mümin o namazı kılmış gibi sevap alır.

⁴ (Tirmizî, 1975), (İbn Mâce, 1994), (Buhârî, 1993), (Müslim, 1991), (Ahmed b. Hanbel, 1995), (İmâm Mâlik, 1985).

⁵ “ü müslime” kısmı kaynakta bulunmamaktadır.

⁶ Kaynaklarda “min eclihî ehluhu” “ehline dinini öğretmeyenleri” kısmı bulunmamıştır. Ancak kıyamet gününde büyük azap beklemektedir ifadesinden sonra farklı ifadelerin olduğu hadisler mevcuttur.

Tablo 3: Metinde Geçen Hadisler Tablosu

“ <i>eddu‘ā muḥ ‘ibādāt</i> ”	“ <i>Dua ibadetin iliğidir</i> ”
“ <i>‘talebū’l ‘ilim fariḍatū’n ‘ala külli müslim ü müslime⁸</i> ”	“ <i>‘ilim talep etmek kadın, erkek her Müslüman’a farzdır</i> ”
“ <i>eşeddü’n-nāsi ‘azāben yevme’l-kiyāmeti min eclihī ehluhu⁹</i> ”	“ <i>Kıyamet gününde yakınlarına, ehline dinini öğretmeyenleri büyük azap beklemektedir.</i> ”
“ <i>‘el imānu en tu‘mine billāhī ve melāiketihī ve kütübihī ve rusūlihī ve’l yevmi’l-āhūrī ve bi’l-ḳaderī ḥayrīhī ve şerrihī mina’llāhī te‘ālā</i> ”	“ <i>Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kaderin ve hayrın ve şerrin her türlüşünün Allah’tan geldiğine inanmandır</i> ”
“ <i>büniye’l-islāmu ‘alā ḥamsin şehādeti en lā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muhammeden ‘abduhu ve Resūluhu ve ikāmeti’s- salāti ve itā’i’z-zekāti ve şavmi şeh-r-i Ramazān ve ḥaccī’l-beyti min rabbiküm men isteḫā’a ileyhī sebīlen</i> ”	“ <i>İslâmiyet beş temelin üzerine bina kılınmıştır. Şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan ayının orucunu tutmak ve Rabbinin beytini yol bakımından gücü yeten herkesin ziyaret etmesi</i> ”
“ <i>‘el-muntazıru’ş-şalāti ke-ennehu fi’ş-şalāti</i> ”	“ <i>Kim namaz girmeden beklerse, namazda sayılır</i> ”

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatı oldukça geniş bir alana ve coğrafyaya yayılmış köklü bir edebiyat geleneğidir. Bu köklü geleneği besleyen öğelerden en önemlisi elbette İslâm dinidir. Dine ait hemen her unsur edebî metinlerde kendisine yer bulmuştur. Bu unsurların başında da elbette *Kur’ân-ı Kerim* ve hadisler gelmektedir. Hacı Mustafaoğlu Yahya’ya ait olma ihtimali yüksek olan bu risâlede de ayet ve hadisler kullanılmıştır. Arapça verilen ayetlerin Türkçe açıklamalarını yapan, hatta bu açıklamalarla yetinmeyip hikâyelerle anlatıma zenginlik katan müellifin dinî açıdan iyi bir eğitim gördüğü muhakkaktır. Bu çalışmayla birlikte XV. yüzyılın henüz keşfedilmemiş metinlerinden bir tanesi açığa çıkarılmıştır. Eserdeki ayet ve hadis varlığı değerlendirilmiştir. Aynı zamanda muhtemelen Hacı Mustafaoğlu’na ait bilinmeyen bir eser de kayıt altına alınmıştır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1995). *el-Müsned*. C. 50. (Haz. Şu’ayb el-Arnaût & Âdil Mürşid). Beyrut: Müessesetü’r-Risâle.
- Ahvâl-i Kıyâmet*. Milli Kütüphane, El Yazması ve Nadir Eserler, 06 Mil Yz A 8835.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. (1993). *el-Câmi’u’s-sahîh*, C. 9. (Haz. Mustafa Dîb el-Buğâ). Dimaşk: Dâru İbn Kesîr.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Radiyyuddîn Hasan b. Muhammed b. Hasan es-Sağânî (1980). *el-Mevzûât*. (Haz. Necm Abdurrahman Halef). Dârü’l-Me’mûn li’t-türâs.
- Harman, Ö. H. (1992). Bel’am b. Bâûrâ. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, s. 389-390). İstanbul: TDV Yayınları.

⁷ Tablo sahih olduğu kaynaklardan tespit edilebilmiş hadislerden olmaktadır. Hadisler, metindeki sıralamalarıyla verilmiştir.

⁸ “ü müslime” kısmı kaynakta bulunmamaktadır.

⁹ Kaynaklarda “min eclihī ehluhu” “ehline dinini öğretmeyenleri” kısmı bulunmamıştır. Ancak kıyamet gününde büyük azap beklemektedir ifadesinden sonra farklı ifadelerin olduğu hadisler mevcuttur.

- İbn Mâce (1994). *es-Sünen*, C. 1-2. (Haz. Muhammed Fu'âd Abdalbaki). Matba'atu İhyâi Kutubi'l-'Arabiyye, I-II.
- İmam-ı Gazâlî (1996). *Kimyâ-yı Saadet*, (Çev. A. Arslan). İstanbul: Merve Yayınları
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Köksal, M. F. (2011). *Mevlid-nâme*. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. F. (2020). *Za'îf, Yahyâ, Hacı Mustafaoglu*. [ZA'İF, Yahyâ, Hâcî Mustafaoğlu](http://ZA'İF, Yahyâ, Hâcî Mustafaoğlu (yesevi.edu.tr)) (yesevi.edu.tr)
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, (2018). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kültüral, Z. (2009). *Hacı Mustafaoğlu Mecmaü'l-Envâr Tenkitli Metin-İnceleme*. İstanbul: Simurg Kitapçılık, Yayıncılık ve Dağıtım Ltd. Şti.
- Ebû Abdullah Mâlik b. Enes el-Asbahî (1985). *el-Muvatta*, C. 2. (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî (1991). *el-Câmi'u's-sahîh*, C. 5. (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye.
- Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb b. Ali el-Horasânî (1994). *Sünenü'n-Nesâi bi Şerhi'l-hâfiz Celâlidîn es-Süyûtî ve Hâşiyeti'l-İmâm es-Sindî*, C. 9. (Haz. Abdülfettâh Ebû Gudde). Halep: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye.
- Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ (1975). *el-Câmi'u's-Sahîh*, C. 5. (Haz. Ahmed Muhammed Şâkir). Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Türker, Ö. (2020). Muqâtil bin Süleymân. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (C. 31, s. 134-136). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yeni Tarama Sözlüğü*, (1983). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.